

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
CHUACHIEW CHALERM PRAKIET UNIVERSITY
華僑崇聖大學

บทที่ 5
ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น
อำเภอบางบ่อ

บทที่ ๕

ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอบางบ่อ

๕.๑ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอบางบ่อ

อำเภอบางบ่อเป็นอำเภอที่ตั้งขึ้นในลำดับที่ ๔ ของจังหวัดสมุทรปราการ อำเภอบางบ่อมีประวัติความเป็นมา ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และเป็นอำเภอที่มีชื่อเสียงทางด้านเป็นแหล่งที่ผลิตพลาสติกแห่งที่มีรสอร่อยเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ยังมีหลวงพ่อปานซึ่งเป็นเกจิอาจารย์ ชาวอำเภอบางบ่อมีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยรัชกาลที่ ๕ ความศักดิ์สิทธิ์ของท่านเป็นที่เลื่องลือไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะเครื่องรางของขลังนั้นเป็นที่ปรารถนาแก่บรรดานักเลงพระเครื่องที่พยายามสืบเสาะไว้ในครอบครอง ในบทนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความเป็นมา โบราณสถานเก่าแก่ ประเพณีการละเล่น และวัฒนธรรมด้านอาหารของอำเภอบางบ่อ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาประเพณีวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ของอำเภอบางบ่อต่อไป

ประวัติศาสตร์อำเภอบางบ่อ

ที่ว่าการอำเภอบางบ่อ ตั้งอยู่ภายในเขตสุขาภิบาลบางบ่อ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดสมุทรปราการ มีประวัติว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา พื้นที่ของอำเภอนี้มีน้ำมาก เพราะเป็นที่ลุ่มมีลำคลองหลายสาย ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ทรงโปรดให้ขุดลอกคลองลำโรงที่เดินเงินทำให้ชาวบ้านมาอยู่กันมากขึ้น ครบบริเวณวัดบางบ่อ ตำบลบางบ่อ

แต่ก่อนคลองลำโรงทับแม่น้ำบางเหี้ย (คือ แม่น้ำบางบ่อในปัจจุบันนี้) มีน้ำทะเลเข้าถึงตลอดปี ประชาชนใช้น้ำไม่สะดวก จึงขุดเป็นบ่อน้ำจืดกันเป็นประจำเรื่อยมาจนกระทั่งพบเอาแหล่งน้ำจืดในบริเวณบ้านบ่อ ผู้คนก็ได้อพยพเข้ามาและกลายเป็นชุมชนที่หนาแน่น

ในปี พ.ศ. ๒๔๑๕ ตำบลบางบ่อได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอบางบ่อ และแต่เดิมที่ว่าการอำเภอบางบ่อ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านคอดลาด และเรียกว่าอำเภอคอดลาด สืบต่อมาทางราชการได้พิจารณาเห็นว่า ที่ตั้งของอำเภอไม่เหมาะสม เพราะห่างไกลย่านชุมชนมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอคอดลาด ไปสร้างที่ปากคลองบางพลีน้อย ตำบลบ้านระกาศ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นที่บรรจบลำคลอง ๓ สาย คือ คลองลำโรง คลองปึกกา และคลองบางพลีน้อย ให้ชื่อว่า อำเภอบางเหี้ย และสืบต่อมาได้ย้ายที่ว่าการอำเภอบางเหี้ย มาตั้งอยู่ตำบลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ แต่ก็ยังใช้ชื่ออำเภอบางเหี้ยอยู่

* ฝ่ายข้อมูล อำเภอบางบ่อ. (น.ป.ป.). ข้อมูลทั่วไปอำเภอบางบ่อ พ.ศ. ๒๕๔๐. (เอกสาร). ไม่ปรากฏเลขหน้า.

สืบต่อมาทางราชการได้คำนึงว่า ชื่ออำเภอเดิมไม่น่าฟัง และไม่เป็นมงคลนาม จึงเปลี่ยนชื่อให้เหมาะสม จากอำเภอบางเหี้ย มาเป็น “อำเภอบางบ่อ” โดยตราบมาจนเท่าทุกวันนี้ อนึ่งอำเภอบางบ่อได้แบ่งเขตการปกครองออกไปเป็น ๘ ตำบล คือ ๑. ตำบลเปร็ง ๒. ตำบลคลองสาน ๓. ตำบลนิยมขำตรา ๔. ตำบลบ้านระกาศ ๕. ตำบลบางพลีน้อย ๖. ตำบลคลองค่าน ๗. ตำบลเพ็รียง และ ๘. ตำบลบางบ่อ โดยรวมเนื้อที่ทั้งหมด ๑๓๖,๘๗๕ ไร่

วัดและโบราณสถาน

วัดมงคลโคธาวาส*

วัดมงคลโคธาวาส ตั้งอยู่ที่บ้านคลองค่าน หมู่ที่ ๑๑ ตำบลคลองค่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๔๕ ไร่ ๓ งาน ๒๕ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับเขตชลประทาน ทิศใต้ติดต่อกับเขตวัดจรัญวราราม ทิศตะวันออกติดต่อกับลำคลองสาธารณะ ทิศตะวันตกติดต่อกับคลองค่าน ที่ธรณีสงฆ์ จำนวน ๔ แปลง เนื้อที่ ๗๕ ไร่ ๑ งาน ๕๕ ตารางวา โฉนดเลขที่ ๒๐๐๘,๓๐๑

พื้นที่ตั้งเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ริมคลองค่านหรือคลองบางเหี้ยเดิม ภายในวัดมีอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ดังนี้ อุโบสถกว้าง ๘.๗๕ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ภูมิสงฆ์ จำนวน ๑๕ หลัง เป็นอาคารไม้แบบทรงไทย หอสวดมนต์สร้าง พ.ศ. ๒๕๐๘ ศาลาการเปรียญอุดรमुख เริ่มสร้าง พ.ศ. ๒๕๒๒ ขณะนี้กำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่ วิหารและมณฑปพระพุทธบาท สำหรับปูชนียวัตถุมีพระประธานในอุโบสถปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕๘ นิ้ว หลวงพ่อโคในวิหาร รอยพระพุทธบาทจำลอง นอกจากนี้มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ หลายองค์ อยู่ที่อุโบสถ

วัดมงคลโคธาวาส ได้สร้างเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๐๐ ไม่ทราบนามผู้สร้างเดิม มีนามว่า “วัดบางเหี้ยนอก” หรือที่ประชาชนเรียกว่า “วัดหลวงพ่อปาน” ต่อมาทางราชการได้เปลี่ยนนามตำบลบางเหี้ยเป็นตำบลคลองค่าน นามวัดจึงต้องเปลี่ยนให้ความไพเราะและเหมาะสมขึ้นเป็น “วัดมงคลโคธาวาส” มาจนเท่าทุกวันนี้ วัดมงคลโคธาวาสได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งหลังเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ในด้านการศึกษาทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ จนถึงขณะนี้ มีนักรรรมที่เป็นพระภิกษุ ๒,๕๓๐ รูป สามเณร ๓๔๑ รูป นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนการศึกษาของชาติ โดยให้ทางราชการสร้างโรงเรียนประชาบาลสอนระดับประถมศึกษาขึ้นในวัดด้วย

* ดูในภาพหมายเลข ๔๐ หน้า ๑๘๓.

เจ้าอาวาสจำนวน ๑ รูป คือ รูปที่ ๑ หลวงพ่อทัน รูปที่ ๒ พระครูพิพัฒน์โรธกิจ (หลวงพ่อปาน) รูปที่ ๓ หลวงพ่อเรือน รูปที่ ๔ พระครูสุทธีรรัตน์ (หลวงพ่อทอง) พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๕๑๒ รูปที่ ๕ พระปลัด พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๕๒๐ รูปที่ ๖ พระอธิการบรรจงเสถวณฺโณ อายุ ๔๖ ปี พรรษา ๒๖ ดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ จนถึงปัจจุบัน

ขณะนี้วัดมงคลโคธรวาสมีพระภิกษุจำพรรษา ๑๖ รูป สามเณร ๘ รูป ชี ๕ คน ศิษย์วัด ๔๕ คน

ประเพณีประจำท้องถิ่น

ประเพณีนมัสการหลวงพ่อปาน

งานนมัสการหลวงพ่อปาน เป็นงานประจำปีของอำเภอบางบ่อสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี จนกลายเป็นประเพณีสำคัญของชาวอำเภอบางบ่อและประชาชนที่อยู่ใกล้เคียง แม้ท่านได้มรณภาพมากกว่า ๕๐ ปีแล้ว ความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนก็มีได้เสื่อมถอย

หลวงพ่อปานเป็นชาวบางบ่อ* ครอบครัวของท่านอยู่ที่หมู่บ้านโลกเศรษฐี มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คน ท่านเป็นบุตรคนที่ ๓ เมื่อตอนเป็นเด็ก บิดามารดาได้นำไปฝากไว้กับท่านเจ้าคุณศรีสาธิตบุตรเจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) เพื่อให้เรียนหนังสือไทย ต่อมาไม่นานท่านเจ้าคุณได้ให้อุปสมบทเป็นสามเณร เมื่ออายุครบบวชจึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดอรุณราชวรารามนั่นเอง ภายหลังได้ย้ายมาจำพรรษาที่วัดบางเหี้ยนอก ปัจจุบันเรียกว่าวัดมงคลโคธรวาส ต่อมาท่านได้ไปเรียนวิปัสสนากับพระอาจารย์ที่วัดสมณะ จังหวัดชลบุรี หลวงพ่อปานเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติพระธรรมวินัยเคร่งครัด กิจของสงฆ์หลวงพ่อปฏิบัติเป็นประจำมิได้ขาด คือ นำพระภิกษุสงฆ์ออกบิณฑบาตทุก ๆ เช้า นอกจากเจ็บป่วยไปไม่ไหวแล้วท่านปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน อีกประการหนึ่ง คือ นำพระภิกษุสงฆ์สวดมนต์เช้าเย็นที่หอสวดมนต์เป็นประจำทุกวัน และสวดมนต์เป็นคัมภีร์ หรือผูกเป็นเล่มเป็นวัน ๆ ไป กระทั่งสวดปฏิบัติโมกข์ปฏิฐาน เหตุดังนี้ในสมัยนั้น พระลูกวัดของท่านจึงสวดมนต์เก่งมาก ด้านสาธารณประโยชน์ หลวงพ่อเป็นผู้ดำเนินการสร้างถนนจากคลองด่าน ไปบางเพรียง ถนนจากวัดมงคลโคธรวาส ไปวัดสว่างอารมณ์ ถนนจากวัดมงคลโคธรวาสจบคลองนางหงษ์ ถนนแต่ละสายปัจจุบัน ได้พัฒนาเป็นถนนถาวรและใช้สัญจร ไปมาจนทุกวันนี้ ด้านความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ของหลวงพ่อนั้นเป็นที่เลื่องลือกันไปทั่วประเทศ เป็นพระอาจารย์ที่มีญาณแก่กล้า ชื่อเสียงโด่งดังในสมัยรัชกาลที่ 5 เครื่องรางของขลังของท่านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธามากและสืบเสาะหากันจนทุกวันนี้ เช่น พระเครื่อง เสือ ตะกรุด ผ้าประเจียดลงยันต์ ท่านครั้นสร้างทางวิปัสสนามากและออกธุดงค์อยู่เสมอ

* ตทาวัดนธรรมจังหวัดสมุทรปราการ.(๒๕๔๐).ของดีเมืองสมุทรปราการ.หน้า ๒๓.

ด้วยคุณความดีและคุณธรรมอันสูงส่ง ตลอดจนอภินิหารส่วนตัวของหลวงพ่อดีได้ประกอบ
ขึ้นไว้ครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ ราษฎรในตำบลใกล้เคียง กระทั่งต่างอำเภอและต่างจังหวัดพากันเคารพนับถือและ
รำลึกถึงหลวงพ่อย่างไม่มีเสื่อมคลาย เมื่อท่านถึงมรณภาพไปแล้วจึงร่วมกันประกอบพิธีนมัสการรูปหล่อของ
ท่าน รูปหล่อดั้งเดิมของท่านปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่มณฑปวัดมงคลโคธาวาส รูปหล่อนี้หล่อไว้ตั้งแต่ท่าน
ยังมีชีวิตอยู่ โดยคนทั่วไป และศิษยานุศิษย์ของท่านได้ร่วมแรงร่วมใจกัน ต่อมาได้มีประชาชนใกล้เคียงและ
ที่ห่างไกลออกไปได้มาจำลองรูปหล่อของท่านนำไปนมัสการและมีงานประจำปีเช่นเดียวกัน เช่นที่วัดสี่ล้ง
ตำบลคลองค่าน ที่มณฑปอำเภอบางบ่อ ใกล้เคียงธานีอนามย์ชั้นหนึ่ง ที่วัดเจริญวราราม ที่วัดปานประสิทธิ์าราม
(วัดป่ากา) และที่วัดสองคลอง จังหวัดฉะเชิงเทรา

งานนมัสการหลวงพ่ป่านที่วัดมงคลโคธาวาส คือ วันขึ้น ๕ - ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี
รวม ๓ วัน ในวันแรกชาวบ้านจะอัญเชิญรูปหล่อหลวงพ่ประดิษฐานในเรือลำใหญ่ประดับด้วยธงทิว
กล้วย ย้อยสวยงามมาก ภายในเรือมีพิณพาทย์บรรเลงแห่แห่น หรือมีการละเล่นในเรือด้วย ขบวนแห่จะ
ลากจูงด้วยเรือพาย ซึ่งมีฝีพายประจำลำเรือแจ่ง แต่ต่อมาใช้เรือยนต์ลาก ขบวนแห่จะไปตามลำคลองปึก
กา กระทั่งถึงบางพลีน้อย มาบางบ่อแล้วแห่กลับวัด อัญเชิญรูปหล่อหลวงพ่ไว้ในประรำพิธี แต่ปัจจุบันได้
สร้างมณฑปไว้โดยเฉพาะ หลังจากนั้นก็ให้ประชาชนทั่วไปได้ปิดทองนมัสการ ในงานมีการละเล่นหลาย
อย่าง เช่น ลิเก รำวง สืบคัศ เพลงฉ่อย ภาพยนตร์ เป็นต้น

งานนมัสการหลวงพ่ป่านมิได้มีเฉพาะที่วัดมงคลโคธาวาสเท่านั้น ต่อมาในสมัยหลวง
สกลศุภเขต ซึ่งเป็นนายอำเภอบางบ่อในขณะนั้นเห็นควรที่จะให้งานนี้เป็นงานประเพณีสืบต่อเนื่องกัน
สำหรับชาวอำเภอบางบ่อเช่นเดียวกับวันบวช ของอำเภอบางพลี งานแข่งเรือของอำเภอพระประแดงหรือ
งานนมัสการองค์พระสมุทรเจดีย์ จึงได้กำหนดให้ม้งงานนมัสการหลวงพ่ป่านของชาวอำเภอบางบ่อขึ้น
ต่อจากงานที่ทางวัดมงคลโคธาวาสได้จัดมาแล้วอีก ๒ วัน คือวันขึ้น ๘ ค่ำ ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ ในปี พ.ศ.
๒๔๘๐ ทางอำเภอได้กำหนดให้มีการจัดขบวนแห่รูปของหลวงพ่ป่านจากวัดมงคลโคธาวาสไปประดิษฐาน
ที่ประรำพิธี ในบริเวณที่ว่าการอำเภอบางพลี แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ปิดทองนมัสการ มี
การละเล่นต่าง ๆ เช่น ลิเก รำวง เพลงฉ่อย ภาพยนตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีรายการพิเศษออกไปอีก
เป็นต้นว่า จัดให้มีการประกวดพืชผลทางเกษตร ประกวดการประดับตกแต่งเรือ การแข่งเรือ ประกวด
โคมไฟ ซึ่งนำคุณค่าชมมาก ต่อมาทางอำเภอเห็นว่ากรมหลวงพ่ป่านจากวัดมงคลโคธาวาสมาที่ว่าการ
อำเภอบางบ่อไม่เหมาะสมหลายประการ จึงได้ขอหล่อรูปจำลองไว้ประจำที่อำเภอ โดยทำมณฑป
สำหรับเป็นที่ประดิษฐานไว้ที่ใกล้ ๆ สถานีอนามย์ชั้นหนึ่งมาจนปัจจุบันนี้

วัฒนธรรมการละเล่นและการแสดง

การท่ายปริศนาทวิ “พะหมี่”

ปริศนาพะหมี่ เป็นการ ทายปัญหาภาษาไทยในแบบหนึ่ง ซึ่งพบกันมากในแถบนี้ โดยเฉพาะในงานวัดหรือเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น

คำว่า “พะหมี่” เป็นภาษาแต้จิ๋ว “พะ” หรือบางแห่งใช้ว่า “พะ” แปลว่าตีหรือทำให้แตก ส่วนคำว่า “หมี่” หรือ “มี” แปลว่า ความมืด ดังนั้นคำว่า พะหมี่ ก็แปลว่า ตีความมืดให้หาย หรือแตกกระจายไป หรือแปลความหมายได้อีกว่า ทำปริศนา หรือความสงสัยให้หมดสิ้นไปนั่นเอง

ปริศนาพะหมี่มีมานานแล้ว แต่จะเกิดขึ้นใน พ.ศ. ไฉนนั้นไม่มีผู้ใดสามารถบอกได้แน่นอน แต่ตามข้อสันนิษฐานอ้างว่าคงเกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เหตุที่การสันนิษฐานเป็นเช่นนี้ก็เพราะสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่างชาติเข้าประเทศไทยมาก ทั้งฝรั่งและชาวจีน เมื่อมีเวลาว่างก็มักหาความสนุกด้วยการตอบปัญหาทางภาษากัน

ในอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ การเล่นปริศนาพะหมี่ก็เป็นที่นิยมเล่นกันมานาน โดยเฉพาะในงานประเพณีต่าง ๆ หรืองานวัดประจำปี เช่นงานนมัสการหลวงพ่อบาน ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ประจำอำเภอ ปริศนาพะหมี่ที่ใช้ทายกันจะเป็นเรื่องของร้อยกรองหลายลักษณะ แล้วแต่ผู้เป็นนายโรงจะถนัด เช่น เป็นกาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ คำกลอนสี่ก้า โคลง เป็นต้น

อาจารย์วีระ น้าคู่ย์^๒ ผู้เคยเป็นนายโรงท่ายปริศนาพะหมี่ของอำเภอบางบ่อ กล่าวว่า ปริศนาพะหมี่ที่ใช้ทายกันจะเป็นเรื่องของร้อยกรอง ซึ่งมีหลายลักษณะแล้วแต่นายโรงผู้นั้นถนัดแต่งร้อยกรองแบบไหนก็จะนำมาทายกัน เช่น กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ คำกลอนสี่ก้า และโคลง เป็นต้น อาจารย์วีระ น้าคู่ย์ มีความถนัดบทกลอนสี่ก้า ก็จะแต่งคำทายเป็นสี่ก้า ผู้เป็นนายโรงจะต้องเข้าใจฉันทลักษณ์ของกลอนต่าง ๆ ด้วย คือ ลักษณะของ “สี่ก้า” ก็หมายถึงกลอนบทหนึ่ง คือ หนึ่งบทสี่ก้ามีจำนวน ๘ วรรค เหมือนกับบทคอกสร้อย และต้องการท่ายด้วย “เอย”

^๑ สงวน เหมกาช และสว่าง ขวัญบุญ. (๒๕๑๕). ปริศนาพะหมี่. หน้า ๘.

^๒ วีระ น้าคู่ย์. ข้าราชการบำนาญ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านระกาศและมีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขา ศิลปะและการช่างฝีมือ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๑๔.

ตัวอย่างปริศนาทวิษะหมิของอาจารย์วีระ คำคู่ย

ลักษณะคำกลอนลัทธิ

(ใจหทัย)	(เฉลย)
● ลัทธิสถานี่มีชื่อบอก	สถานี่อรุญประเทศ
ใหญ่ไม่หอกนกนที่เคยเห็น	นกกระจอกเทศ
ฝึกพฤษษาฝาคมันกินกันเป็น	มะขามเทศ
มันหลบเว้นหมกพื้นพสุธา	มันเทศ
เครื่องปรุงรสแล้วหอมค้อมแล้วอชาก	เครื่องเทศ
นั่งอ้าปากหาเวือชเมือยแข็งขา	พั้งเทศน์
ผิดก็ได้กินก็ดีมีโอชา	มะเขือเทศ
เขานำพาเที่ยวท่องคลองจริงเอช	มลลเทศก์

จะเห็นได้ว่าลัทธิข้างคั้นนี้คำคอบจะลงทายว่านเทศทุกวรรค วรรคแรก จะเป็นกลอนทายปริศนา ซึ่งผู้เป็นนายโรงตั้งอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ทาย ซึ่งต้องเฝ้ามองทั้งในการคิดกลอนตั้งคำถามและคิดหาคำคอบ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องมีทักษะในด้านภาษาไทยและความรู้รอบตัวพอสมควร จึงจะคอบคำถามได้

ปริศนาหะหมิผันอักษร

ภาษาไทยมีหลักการอย่างหนึ่ง คือ การนำเอาวรรณยุกต์มาใส่บนคำแล้วทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนไปในการเล่นปริศนาหะหมิผันอักษรนี้ คำที่นำมาเล่นจะใช้เฉพาะที่ผันด้วยรูปวรรณยุกต์ เอก (๑) และรูปวรรณยุกต์โท (๒) เป็นส่วนใหญ่

ตัวอย่างปริศนาหะหมิผันอักษรของอาจารย์วีระ คำคู่ย ซึ่งคำเฉลยเป็นการผันด้วยรูปวรรณยุกต์ เอก และ โท เป็นส่วนใหญ่

ตัวอย่างปริศนาทวิษะหมิแบบผันอักษร

ตัวอย่างที่ ๑

● คำบอกหญิงสาว	(แส)
เอก ก้าวค้นหา	(แล)
โท มาปิดป้อง	(แล)
เร่งร้องค้นผาย	

เฉลยคำตอบตัวอย่างที่ ๑ คำตอบเช่นนี้มีความหมายเพราะพจนานุกรมระบุไว้ว่า

- “นต” เป็นคำมักใช้ประกอบกับคำ สว ว่า สวตส ใช้กับหญิงสาว
- “นล” แปลว่า เสือก เช่นแต่หาเรื่อง
- “นลั” คือ เครื่องใช้ปักชุง หรือแมลง

ตัวอย่างที่ ๒

- เรือนใช้เฉพาะกิจ (หอ)
- เอก ศิลาปัดหิน (ห่อ)
- โท ย่นไปปรือ (หือ)
- เร็วล้อคันคำ

เฉลยคำตอบตัวอย่างที่ ๒ คำตอบเช่นนี้ มีความหมายตามพจนานุกรมระบุไว้ว่า

- “หอ” หมายถึง เรือนที่ใช้เฉพาะกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง
- “ห่อ” หมายถึง หันหรือหุ้มสิ่งของด้วยใบไม้หรือกระดาษเป็นต้น
- “หือ” หมายถึง วิ่งเค็มเหยียด, วิ่งเค็มที่ (ไข่แก้ม้า)

ปริศนาสะหมีสุภาษิตไทย

เป็นคำประพันธ์ประเภทโคลง โดยมีคำเฉลยเป็นสุภาษิตไทยต่าง ๆ

ตัวอย่างปริศนาสะหมีสุภาษิตไทย

ตัวอย่างที่ ๑

● ถีบตองหมาควาน	ถ้วนงาม	(นิ้ว)
ขาดหนึ่งจักทิ้งทรม	เลื่อมด้วย	(ค้วน)
รับผลประโยชน์ชาม	คนอื่นให้แด	(ไค้)
มอบสิทธิ์คังนางก้อย	แน่แท้จำลอง	(แหวน)

เฉลยคำตอบตัวอย่างที่ ๑ เมื่อนำคำตอบของทุกวรรคมารวมกันก็จะเป็นคำสุภาษิตไทย คือ “นิ้วค้วน ไค้ แหวน” หมายความว่า

ตัวอย่างที่ ๒

● แห่องเก็บความคิดค้น	คำทาย	(หั่ว)
กว่าจะถ้วนจนตาย	หมิ่นร้อย	(ถ้าน)
รับทรัพย์สิ่งทั้งหลาย	ผลประโยชน์	(ไค้)
วัตถุมีกินน้อย	มค้เบื่องเทศา	(หวิ)

เฉลยคำตอบตัวอย่างที่ ๒ เมื่อนำคำตอบของทุกวรรคมารวมกันจะเป็นคำสุภาษิตไทย คือ “หัวล้าน ใต้หวี”
หมายความว่า

ปริศนาหะหมี่คำผวน

คำผวน คือ คำพูดที่หวนหรือทวนเมื่อควัดสำเนียง กลับกลายเป็นคำไม่สุภาพ แต่คำผวนก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นคำไม่สุภาพทุกคำเสมอไป ลักษณะของคำที่ผวนนั้น ถ้าขึ้นต้นด้วยเสียงสระในมาตราใด คำที่ผวนกลับต้องคิดตามด้วยเสียงสระในมาตรานั้น ในระหว่างคำผวนตัวสุดท้ายกับคำที่ผวนกลับตัวต้น ต้องสัมผัสห้องเสียงซึ่งกันและกันในกรณีที่เป็นคำโคดพยางค์เดียว แต่ถ้าคำตั้งแต่สองพยางค์ขึ้นไปอาจจะสัมผัสคำที่สอง เช่น วีรา ผวนเป็นวารี หรือจนใจคิด ผวนเป็น จิดใจคน

คำบางคำเมื่อผวนแล้วได้เนื้อความ แต่บางคำเมื่อผวนแล้วไม่ได้ใจความ และคำที่ผวนได้นั้นต้องเป็นคำตั้งแต่สองคำหรือสองพยางค์ขึ้นไป คำ ๆ เดียวโดด ๆ จะผวนไม่ได้

คำผวนในปริศนาหะหมี่นี้หมายความว่าปริศนาตั้งขึ้นแล้วเมื่อเฉลยปริศนาดังกล่าว จะออกมาในรูปของมาตราสระย้ายที่จากคำที่ถูกคิดเดิมเมื่อต้องการจะทราบว่าเป็นคำอะไรแล้ว ต้องย้ายมาตราของสระกลับไปยังคำเดิม

ตัวอย่างโคลงปริศนาหะหมี่คำผวน

● รา สาวสวยสุดห้อง	โสภา	(ราจะนา - รงนา)
รา สักจมีสองขา	ชอบเลี้ยง	(รากะ - ระกา)
รา คีลครบพา	วงสนุก	(รามะนา - รามะนา)
รา ก่อเกิดแล้วเพ็ช	ชีพเสร์ศรีสอง	(ราโค - โรคา)
● วาใดสวมใส่เข้า	คมสัน	(วาเดิน - แวนดา)
วา ล่วงลับเร็วพลัน	เหือกสัน	(วาต - เวลา)
วา น้อมนอบหมอค้อ	ทิทำยลแ	(วาทนัน - วันทนา)
วา ค้อคำเคยสัน	แ้มเค้ากายแ่ง	(วาซัง - วังซา)

วัฒนธรรมอาหาร

ปลาสดบางบ่อ*

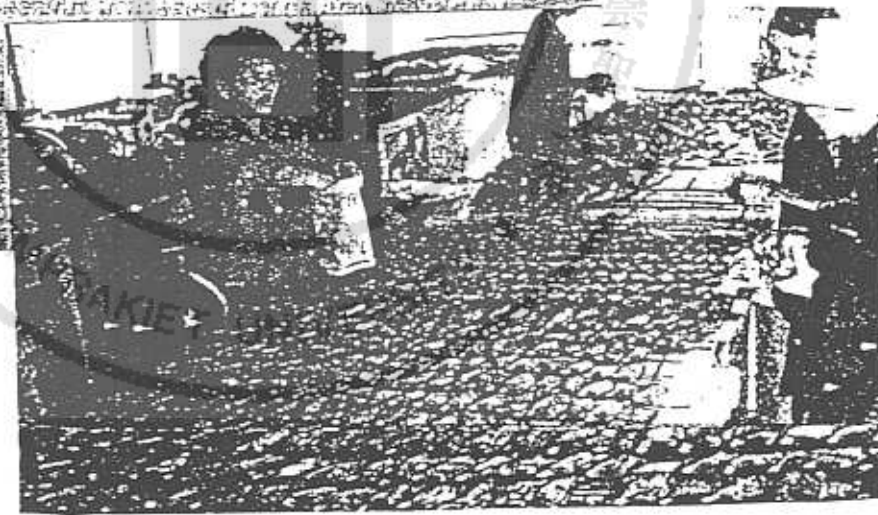
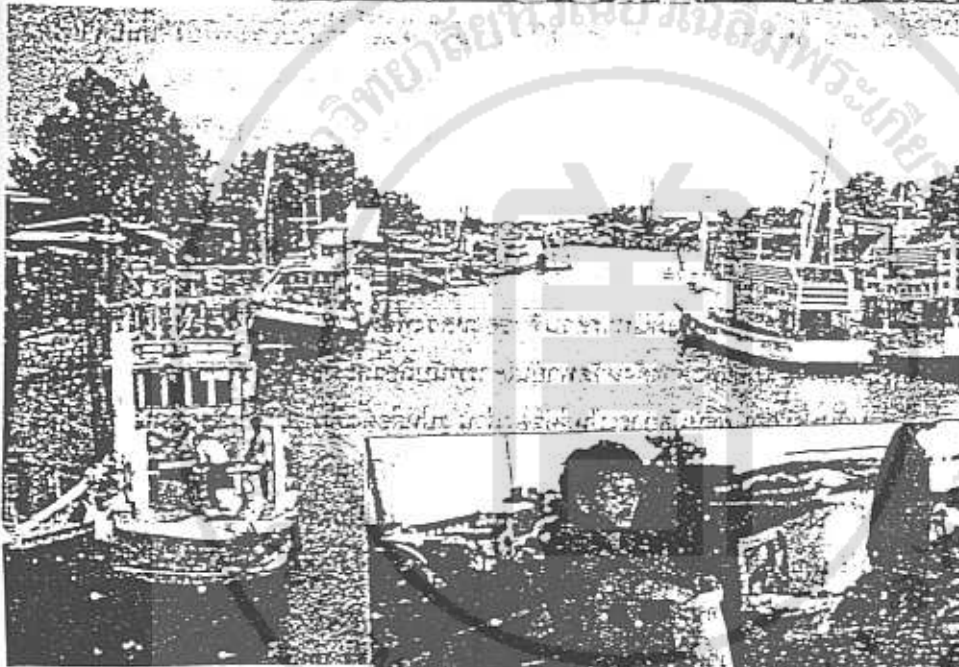
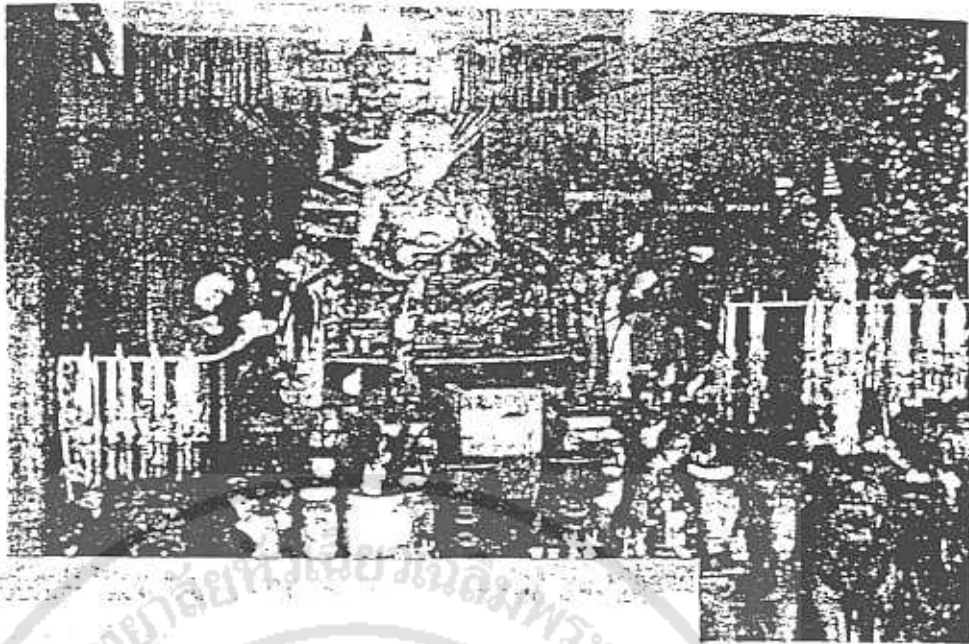
ปลาสดเป็นอาหารพื้นบ้านของชาวอำเภอบางบ่อเช่นเดียวกับบางพลี บริเวณอำเภอบางบ่อ มีน้ำจืดและต่ำคลองมากมาย จึงนิยมจับสัตว์น้ำมาปรุงเป็นอาหารหลากหลาย และที่มีชื่อเสียงที่สุดคือปลาสด ซึ่งไม่เหมือนกับที่อื่น คือ เมื่อนำปลาไปทอดแล้วรสชาติจะไม่เค็มเกินไป

วิธีทำปลาสดบางบ่อจะคล้ายกับบางพลี คือ นำปลาสดมาทำความสะอาดก่อนที่จะคัดส่วนเกินออกไปเอาแค่เนื้อ ๆ ไปคลุกเกลือแล้วจึงนำไปหมักน้ำแข็งทิ้งไว้หนึ่งคืน จากนั้นนำไปตากแดดเพียงแดดเดียว จึงนำไปทอดรับประทานได้

ลักษณะพิเศษของปลาสดบางบ่อที่มีความแตกต่างจากที่อื่น คือ วิธีการปรุงและหมักจะไม่เหมือนกัน ปลาที่ทำมาตากแห้งจะไม่มีเกลือ นอกจากคลุกเกลือและเอาไปทอด หมักเกลือละเอียดกลีมาจากแม่กลองจังหวัดสมุทรสงคราม โดยสูตรการหมัก คือ ปลาสด ๑๐๐ กิโลกรัม คั่วเกลือ ๑๐ กิโลกรัม และหมัก ๑ คืน จากนั้นใช้พริกขี้หนูแห้งแล้วหมักปลาต่ออีกประมาณ ๓ ชั่วโมง จากนั้นให้เติมน้ำส้มสายชู สูตร ๑ กิโลกรัมค่อน้ำส้ม ๑ ขวดครึ่ง บางครั้งอาจจะใส่ผงชูรสบ้างหากถูกคำต้องการ เมื่อปลาแห้งแล้วจะนำไปแช่แข็งอุณหภูมิต่ำที่เย็นจัดมากจึงจะนำมาตากแดดเพียงแดดเดียวและเก็บไว้รับประทานได้

* ฝ่ายประชาสัมพันธ์และฝ่ายวิชาการ โรงเรียนบางบ่อวิทยา.(๒๕๔๐). ประวัติอำเภอบางบ่อและการเลี้ยงปลาสด.(เอกสารเผยแพร่). หน้า ๓.

• คู่มือภาพหมายเลข ๔๒ หน้า ๑๘๓.

ภาพที่ ๔๐ : (บน) รูปหล่อเท่าองค์จริงของหลวงพ่อบาน วัดมงคลโคธาวาส

ภาพที่ ๔๑ : (กลาง) เรือคั้งเกในหมู่บ้านชาวประมงคลองด่าน อำเภอบางบ่อ

ภาพที่ ๔๒ : (ล่าง) ปลายลัดแก้งที่มีชื่อเสียงของอำเภอบางบ่อ